

Et fødselsår til besvær – del I

Til spørsmålet om når Myllarguten ble født

Av Herleik Baklid

Myllaråret avslutta

Komiteen for Myllargutåret 2001 oppløyste seg sjølv på eit møte i februar. I oppsummeringa heiter det mellom anna at ca 40 ulike arrangement har vore avvikla. Og året har sett fleire varige spor etter seg; til dømes omgrepet *Myllargutvegen* som startar på Nutheim i Flatdal og endar i Edland.

Eit anna resultat av jubileumsåret er at historikaren Herleik Baklid på oppdrag av komiteen har utført eit forskingsoppdrag på Myllarguten. Mandatet gjekk ut på å så objektivt som mogleg sjå på all tilgjengeleg informasjon for å koma eit steg nærare sanninga om når tid Myllarguten er født. Som

dei fleste veit har det rasa ein debatt om dette temaet i årevis, ja, heilt sidan ca 1920. At debatten stlnar heilt av etter denne artikkelen, er likevel lite truleg. Men komiteen såg det som ei viktig oppgåve å få ein ikkje-telemarking til å sjå på saka. Herleik Baklid er frå Numedal.

Komiteen for Myllargutåret samla ved Møllarstugo ved Evju Bygdetun i Sauherad, f.v. historikaren Herleik Baklid, Ingrid Skjøtskift (Vinje), Kjell Bitustøyl (Lfs), Kari-Anne Kolås (Sauherad), Herdis Lien (bak – prosjektleiar), Gøril Ramo Haave (Telemark Folkemusikklag) og Bernt Solvoll (Seljord).

Sjelden har fødselsåret til ein person vært så mye diskutert som tilfellet er for Torgeir Augundson eller Myllarguten. Men så har han da også vært en av våre aller fremste hardingfeleutøvere og spilt en svært sentral rolle i norsk folkemusikk- og kulturhistorie. Diskusjonen har pågått i lang tid, rett nok med ujevn intensitet, men med mange bidragsyttere. Utgangspunktet for diskusjonen om Myllargutens fødselsår er i hovedsak to kirkebokinnførsler som virker å stå i strid med hverandre. Den ene av dem er fra 1. november 1801 og lyder: «døbt Hmd under Röntved Ougen Torgersen og Gunnil Sigursdrs S: Torgre».² Den andre innførselen er gjort i forbindelse med Myllargutens konfirmasjon i 1816. Under rubrikken «Confirmantens Alder efter Dag og Datum, udviist ved Døbeattest» står det utfør Torgre Augundsen «3 Maj 1799».³

En av hovedbidragsytterne i diskusjonen, Jon Hvitsand, forsøker å forene disse to opplysningene i en forklaring. Han hevder at Myllarguten ble født den 3. mai 1799, men at han først ble døpt 2½ år gammel den 1. november 1801.⁴ La oss undersøke holdbarheten av denne forklaringa ved å underkaste den en kritisk gjennomgang.

For å underbygge forklaringa, og dermed også sannsynliggjøre riktigheten av at Myllarguten var 2½ år ved dåpen, skriver Hvitsand at han har undersøkt flesteparten av datoene i konfirmantlista og «kom da til det bisnelege resultat, at dei fleste borna blei døpt lang tid etter at dei var fødd, praktisk talt alle!»⁵ I tillegg trekker Hvitsand fram tre konkrete eksempler fra den samme konfirmantlista som viser at barn var om lag 2–3 år gamle da de ble døpt. Dette

mener han er tilstrekkelig dokumentasjon for å vise «skikk og bruk» rundt år 1800.⁶

I forhold til datidens gjeldende lov om dåp finnes det en åpning for at barn kunne være flere år da de ble døpt i kirken. Dette forutsetter imidlertid at barna først ble døpt hjemme, noe det var adgang til av hensyn til barnas helse. Forordningen «Ang. Børns Hiemme-Daab med videre» fra 1771 setter ingen direkte tidsfrist for foreldrene for å bringe hjemmedøpte barn til kirken for å stadfeste dåpen. «Dette er Forældrene ej forbundne at lade skee inden nogen vis Tid efter Loven; hvorimod det desto sikkrere forventes, at ingen uden Nødvendighed udsætter deres nyefødte Børns Daab.»⁷ Stundom førte dette til at det gikk flere år før dåpsstadfestinga fant sted i kirken.⁸ Dersom Myllarguten ble kirkedøpt 2½ år gammel, skulle han ha blitt døpt hjemme etter fødselen. Vi skulle da ha forventet, slik praksis var, at dette hadde blitt opplyst i kirkeboka. Men det finnes ingen opplysninger i dåpsinnførselen i kirkeboka at han er hjemmedøpt.⁹ Dermed svekkes denne muligheten. Forøvrig var bruken av hjemmedåp generelt mer utbredt blant høyere sosiale lag enn blant bonde- og husmannsstanden.¹⁰

Spørsmålet en da må stille, er hvorvidt Myllarguten og flere andre sauheradsbarn rundt år 1800 kan ha gått udøpte i 2–3 år. Det vil med andre ord si at de ikke mottok hjemmedåp, og at de først ble døpt i kirken etter 2–3 års levetid.

I følge *Christian V.'s Noske Lov av 1687* skulle barna døpes innen 8 dager.¹¹ På bakgrunn av denne lovbestemmelsen virker det lite trolig at Myllarguten var 2½ år gammel ved dåpen. Men selv om loven fastsetter en slik

tidsfrist, kan vi ikke automatisk slutte at dette har vært praktiserende skikk i Sauherad omkring år 1800. Loven er en normativ kilde som forteller hvordan myndighetene ønsket det skulle være. Den forteller ikke noe om hvordan dåpspraksisen virkelig var. Dersom vi skal finne ut av det, må vi gjøre undersøkelser i kirkebøkene.

I kirkebokinnførselen for Myllargutens dåp i 1801 er hans fødselsdag ikke oppgitt. Opplysninger om dåpsbarnas fødselsdag ble først vanlig noe seinere. Ved kongelig resolusjon i 1812 ble det bestemt at fødselsdato skulle føres inn i kirkebøkene ved dåpen.¹² For Sauherads vedkommende begynte presten i 1815 å føre inn datoen for barnas fødsel i kirkeboka samtidig med dåpen.¹³ Med andre ord har vi ikke mulighet for å benytte oss av denne type kirkebokinnførsler for å beregne antall dager mellom fødsel og dåp blant Sauherads innbyggere tidligere. Men dersom vi gjør en spade-stikkundersøkelse blant bonde- og husmannsstanden i Sauherad for årene 1815–1820, får vi et resultat som framgår av tabellen nedenunder.

Tabell 1 – Antall dager mellom fødsel og dåp blant bonde- og husmannsstanden i Sauherad i tidsrommet 1815–1820.¹⁴

År	Gjennomsnittlig antall dager mellom fødsel og dåp	Høyeste antall dager mellom fødsel og dåp
1815	6,1	15
1816	6,5	12
1817	6,3	12
1818	6,6	17
1819	6,4	14
1820	6,7	15

Kilde: SAKB Kirkebok for Saude 9 1815-1829

Tabellen viser en helt klar tendens. Det gjennomsnittlig antall dager mellom fødsel og dåp ligger mellom 6 – og 7 dager. Det høyeste antall dager mellom begivenhetene varierer mellom 12 og 17 dager. Gjennomsnittet ligger altså innenfor 8-dagers fristen i loven fra 1687. Dette resultatet samsvarer godt med det vi ellers vet fra andre kanter. For bondesamfunnene Rødenes og Onsøy i Østfold er det gjennomført tilsvarende undersøkelser som omfatter et langt lengre tidsrom. Men for åra 1815–1820 varierer den gjennomsnittlige tida mellom fødsel og dåp i Rødenes mellom 6,6 og 8,9 dager og i Onsøy mellom 9,7 – og 15,8 dager. I Rødenes var det eldste barnet om lag 1 mnd. gammelt, mens det i Onsøy var i overkant av 2 mnd. gammelt.¹⁵ Resultatene for Sauherad i dette tidsrommet viser at tida mellom fødsel og dåp var enda kortere der enn det tilfellet var for Rødenes og Onsøy.

Nå skal det bemerkes at resultatene som er framkommet ovenfor, ikke omfatter tida rundt århundreskiftet, altså for den tida da Myllarguten ble født. Men dersom vi går til Onsøy i Østfold, finnes det materiale for å kunne beregne alderen til dåpsbarna fra slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet. I perioden 1797–1803 ligger den gjennomsnittlige alderen mellom 7,5 og 8,7 dager. I tidsrommet 1804–1809 er det en lakune i kildematerialet, men fra 1810–1815 ligger den gjennomsnittlige alderen på om lag samme nivå. Først fra 1816 stiger alderen til 13,5 dager. Den høyeste alderen før 1816 er om lag 1 ? måned.¹⁶ Resultatene som her er framkommet for Sauherad og resultatene som er referert for Rødenes og Onsøy, samsvarer godt med det enkelte av samtidens geistlig hevdet, nemlig at almuen gjerne hastet for mye med dåpen.¹⁷

Spadestikkundersøkelsen for Sauherad viser at 1687-loven fremdeles virket normerende for bonde- og husmannsstanden i perioden 1815–1820 for når de brakte sine barn til kirken for å døpes. Dette resultatet i kombinasjon med opplysningene om den praktiserende skikken i Onsøy like etter år 1800, gjør det svært lite sannsynlig at Myllarguten og andre sauheradsbarn på om lag samme alder har gått uten dåp i 2–3 år.

Et annet moment som også virket normerende i forhold til dåpspraksis, er forankret i bondesamfunnets forestillinger. I følge dem var det nyfødte barnet fram til den kristne dåpen særlig utsatt for påvirkning og angrep fra overnaturlige vesener. Barnet kunne bli forbyttet eller påført sykdommer.¹⁸ Vi har belegg for at disse forestillingene også har vært levende i området rundt Myllargutens hjemsted. I tradisjonssamlinga *Segner og sogur frå Bøherad* skriver Olav Nordbø: «Kjerringa til Andres Myre var frå Vinbekk. Ho gjorde barsøl ein laurdagskveld Andres var i gjestebod på Forberget. Dei henta han om natta, og dagen etter var dei til kyrkje og døypte barnet. Dei var så redde det skulde bli bortbytt.»¹⁹ Gjennom den kristne dåpen ble altså barnet vernet mot de overnaturlige farene. Derfor var det viktig å få barnet raskt døpt. Også på grunnlag av disse forestillingene er det lite trolig at Myllarguten og andre sauheradsbarn først ble døpt i en alder av 2–3 år.

Foruten den overnaturlige faren løp man også en annen risiko ved ikke å døpe barnet. Dersom barnet døde udøpt, stod det i fare for ikke å få salighet. I tradisjonen fra Tinn heter det: «Dei toss det var fælt når eit barn døde og ikkje var døypt, da gjekk det den galne vegen med det.»²⁰ I Numedal ble det sagt: «Hvis ongjann ikkje blei døpt, kom døm ikkje inn i Guds rike.»²¹

Hittil har vi vurdert muligheten for at Myllarguten ble døpt 2½ år gammel ut ifra lovverk, praktiserende skikk og tradisjon. Men vi må også gjøre en vurdering av påliteligheten og etterretteligheten til konfirmantlista fra 1816, og de framførte kildebaserede argumentene som bygger på den.

Hvitsand skriver at «i ei konfirmasjonsliste eg har funne for 1816, har prost Imanuel Grave ikkje bare nemnd dåpsdatoen, men og *fødingsdato og år* for mest alle konfirmantane.»²² Det kan være en mulighet for at Hvitsand her refererer til ei konfirmantliste som ingen andre har klart å finne fram til. Men dersom han sikter til den lista over konfirmanter som finnes i kirkeboka, stemmer ikke hans beskrivelse av hvilke opplysninger som forekommer. Lista gir ingen

opplysninger om fødselsdatoer. Derimot inneholder lista ei kolonne om «Confirmantens Alder efter Dag og Datum, udviist ved Døbeattest».²³ Ut i fra kolonneteksten skulle det forventes at føreren av kirkeboka hadde oppgitt en utregnet alder på konfirmanten på grunnlag av dåpsattesten. Men i 1816 er det innført dato og årstall eller bare årstall i kolonnen for hver av konfirmantene.²⁴ Teksten til kolonnen gjør at det heller ville være rimelig å tolke dette som angitt dåpsdato i dåpsattesten. I denne sammenheng må vi også huske på at barnas fødselsdato skulle meldes til presten først etter 1812. Før den tid hadde følgelig presten ikke mulighet for å skrive ut noen attest med fødselsdato.

I argumentasjonen for å underbygge og sannsynliggjøre riktigheten av at Myllarguten ble døpt 2½ år gammel, har Hvitsand undersøkt de fleste datoene i konfirmantlista og kommet fram til det resultatet at de fleste sauheradsbarna omkring 1800 ble døpt lenge etter fødselen.²⁵ Dette argumentet har en klar kildekritisk og metodisk svakhet. Gjennom en slik indre kontroll av konfirmantlista er en ikke i stand til å avdekke gjennomgående eller systematiske feil i kilden. En slik kilde som konfirmantlista, som er ført av en person, presten eller en av hans medhjelpere, må kontrolleres opp mot andre typer kilder. I artikkelen Myllarguten – «ektefødt eller uekte født»? gjør Alf Mostue dette. Her sammenholder han opplysningene i konfirmantlistene fra 1815 og 1816 med opplysninger i kirkebøkene, folketellinga fra 1801 og «Mandtallsfortegnelsen av 1815».²⁶ Mostue påviser gjennom denne sammenligningen at flesteparten av de som er oppført født før folketellinga ble gjennomført 1. februar i 1801, ikke finnes i tellingslistene, og at enkelte ble døpt før de ble født.²⁷ En kontroll av Alf Mostues resultater og de konkrete tilfellene som han trekker fram, har gitt samme resultat. Denne kildekritiske prøvingen svekker ikke bare troverdigheten til opplysningene i konfirmantlista, men vi må rett og slett konkludere med at de er upålitelige.

(Andre del av artikkelen kjem i neste nummer.)

1 Artikkelen er skrevet etter et oppdrag gitt av Myllargut-komiteen i Sauherad i forbindelse med 200 års markeringa for Myllargutens fødsel. Oppdraget gikk ut på å søke å få større klarhet i Myllargutens fødselsår.
2 Statsarkivet på Kongsberg (SAKB), Kirkebok for Saude 4 1767-1814, under årstallet 1801. Boka mangler paginering.
3 SAKB Kirkebok for Saude 9 1815-1829, s.238.
4 Olav Kvaalen (utg.): *Soga om Myllarguten i poesi og prosa*, 2.oppl., Bø 1972, s.19f.
5 Ibid., s.20.
6 Ibid.
7 Jacob Henric Schou: *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve [...], V Deel, 1766-1774*, Kiøbenhavn 1795, s.293.
8 Stoa, Nils Johan og Per-Øivind Sandberg: *Våre røtter. Håndbok i slektsgranskning*, 2.utg., u.st. 2001, s.47.
9 SAKB Kirkebok for Saude 4 1767-1814, under årstallet 1801.
10 Arne Bugge Amundsen: *Dåp og tradisjon. Dåpstro og dåpspraksis i noen Østfolddistrikter på 1700- og 1800-tallet*. Oslo-Bergen-Tromsø 1983, s.65ff.
11 *Kong Christian den femtes Norske Lov 15de April 1687*, u.st. 1982, 2-5-6.

12 Ståle Dyrvik: *Historisk demografi*, Bergen-Oslo-Tromsø 1983, s.39.
13 SAKB Kirkebok for Saude 9 1815-1829.
14 Barn tilhørende i høyere sosiale lag som for eksempel lensmenn og militære er utelatt fra statistikken. I Sauherad forekommer det noen få slike tilfeller. Disse barna ble gjerne hjemmedøpt først og så etter noen måneder brakt til kirken for å bli kirkedøpt. Forøvrig er det noen tilfeller i kildematerialet der det ikke lar seg gjøre å beregne hvor gammelt barnet var ved dåpen. Ved en slik statistikk og tabellarisk framstilling av flere hundre kirkebokinnførslor hvor det også til tider finnes problemer i forhold til kildematerialet, kan det oppstå noen unøyaktigheter. Men disse skulle likevel ikke påvirke resultatet i nevneverdig grad.
15 Amundsen 1983, s.51ff.
16 Ibid., s. 54f.
17 Helge Fæhn: *Ritualspørsmålet i Norge 1785-1813*, Oslo 1956, s.163.
18 Se f.eks. I Reichborn-Kjennerud: *Vår gamle trolldomsmedisin bd.II*, Oslo 1933, s.86ff, Arne Bugge Amundsen: *Hedning og kristen - Flertydighet i skjæringspunktet mellom folketradisjon og kirkelig teologi, nordnytt 40*, s.36ff og Amundsen 1983, s.26ff.

19 Olav Nordbø: *Segner og sogur frå Bøherad*, Oslo 1945, s.15.
20 Norsk Folkeminnesamling, O.N. Klonteig IV,5.
21 Opplyst av Signe Baklid, født i Lyngdal i Numedal, bosatt på Åmot, Modum.
22 Kvaalen 1972, s.19.
23 SAKB Kirkebok for Saude 9 1815-1829, s.238f.
24 Ibid.
25 Norsk Folkeminnesamling, O.N. Klonteig IV,5.
26 Opplyst av Signe Baklid, født i Lyngdal i Numedal, bosatt på Åmot, Modum.
27 Kvaalen 1972, s.19.

Hardingfeler
Nyriggede instrumenter for salg, ulike prisklasser og kvaliteter:
Sandvik, Skogen, Øen, Stenkjøndalen (K.K+K.E.), Røstad, m.fl.
Felemaker Bjørn Wibe
boks 23, 3884 Raularand, tlf. 930 89 507

Hardingfela
laga av Anders Ødergård, Numedal i 1902 til salgs
Tlf. 22 49 30 74 / 911 79 130